

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 11 Aralık 2022

Gönderim Tarihi: 30 Eylül 2022
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2022

Atf Künyesi: Özer, V. (2022). Vladimir Propp'un Masal Çözümleme Metodu Bağlamında "Sarı Öküz" Masalı Üzerine Bir İnceleme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 251-266.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1182617>

VLADİMİR PROPP'UN MASAL ÇÖZÜMLEME METODU BAĞLAMINDA "SARI ÖKÜZ" MASALI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Vahdi ÖZER*

Öz

Folklor araştırmaları içerisinde anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan masallar önemli bir yer tutar. Masallar, evrensel ürünler olmakla birlikte her milletin kendi kültürü içerisinde duygu, düşünce ve hislerini de barındıran ürünlerdir. Bu bağlamda masallar bir milletin yaşayışını, karakterini, ahlakını, zekâsını, sosyokültürel yapısını, kendine has özelliklerini en güzel şekilde ortaya koyar. Masal anası tarafından anlatılan masallar yer, kişi ve zaman bakımından belirsizdir. Olağanüstü öğeleri içerisinde barındırır. İnandırıcılık özellikleri yoktur. Masallar üzerine farklı inceleme yöntemleri geliştirilmiştir. Metin merkezli halk bilimi kuramlarından, tarihi-coğrafi fin yöntemi, Claude Lévi-Strauss'un yapısal çözümleme kuramı ve kahramanın biyografisinin yapısal olarak çözümleme gibi yöntemler vardır. Biz de Karaman bölgesinden derlenen "Sarı Öküz" masalını Vladimir Propp'un "Masalın Biçimbilimi" adlı kitabında anlattığı biçimbilimsel bakış biçimi sınırları içerisinde incelenecektir. Propp yöntemiyle ilgili olarak; masal içerisinde değişen kişi, olay ve tiplere karşın olay akışı içerisindeki işlevlerin devamlı bulunduğunu ifade eder. Çalışmada ilk olarak giriş kısmında masal türünün genel özelliklerinden bahsedilecek. Daha sonra Vladimir Propp'un kuramından ve olağanüstü masalların özellikleri ifade edilecek. Son bölümde ise "Sarı Öküz" masalının Vladimir Propp metoduna uygun bir yapıda olduğu belirlenerek masalın yapısal çözümlemesi işlevlerine göre şematik olarak ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Masal, Vladimir Propp, İşlev, Kuram, Karaman.

A Review of the "Sarı Öküz" Tale in the Context of Vladimir Propp's Tale Analysis Method

Abstract

Tales, which are anonymous folk literature products, have an essential place in folklore studies. While fairy tales are universal products, they are products that contain the feelings, thoughts and feelings of each nation within their own culture. In this context, tales reveal the life, character, morality, intelligence, socio-cultural structure and unique features of a nation in the best way. The tales told by the fairy tale mother are uncertain in terms of place, person and time. It contains extraordinary elements and has no credibility. Different analysis methods have been developed on fairy tales. Among the text-centred folklore theories, there are methods such as the historical-geographical method, the structural analysis theory of Claude Lévi-Strauss and the structural analysis of the hero's biography. We will also examine the "Sarı Öküz" tale compiled from the Karaman region within the boundaries of the morphological viewpoint told by Vladimir Propp in his book "Masalın Biçimbilimi". The Propp method; states that the functions in the event flow are continuous despite the changing people, events and types in the tale. First of all, in the

* Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya/Türkiye.
E-posta: vahdiozer70@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5416-6087>.

study, the general characteristics of the fairy tale genre will be addressed in the introduction. Afterwards, the theory of Vladimir Propp and the features of extraordinary fairy tales will be expressed. In the last part, the structural analys of the tale will be stated schematically according to its functions, based on the determining that the "Sarı Öküz" tale has a structure in accordance with Vladimir Propp's method.

Keywords: Tale, Vladimir Propp, Function, Theory, Karaman.

Giriş

Kültür, bir toplumun yaşarken ortaya koyduğu değerler bütünüdür. Değerler bütünü zaman içerisinde halkın hayal dünyasında gelişerek nesilden nesle aktarılır. Ama son zamanlarda teknolojinin gelişmesiyle beraber toplumun hafızasındaki sözlü kültür ürünleri kaybolmaya yüz tutmuştur. Sözlü kültür ürünlerinin kaybolup gitmemesi adına yapılan çalışmaların başında folklor çalışmaları gelir. Folklor araştırmaları içerisinde ise anonim halk edebiyatı ürünlerinden masallar üzerine yapılan çalışmalar önemli bir yer tutar. Masallar, Türk milletinin duygu, düşünce ve hislerinin anlatılara yansıyan şekilleridir. Bu bağlamda masallar bir milletin yaşayışını, karakterini, ahlakını, zekâsını, sosyokültürel yapısını, kendine has özelliklerini en güzel şekilde ortaya koyar. Ayrıca masallar, bu milletin tecrübe ve birikimlerinden oluştuğu için toplum hafızasının en canlı şahitleri olarak görülürler. Masallar, insanların bakış açılarını geliştiren ve hayata çok yönlü bakabilme yeteneği kazandıran hayal mahsulü nesirle söylenmiş uzun halk anlatımlarıdır. Masalla ilgili farklı tanımlar yapılır: Türk Dil Kurumu'na ait *Türkçe Sözlük*'te; "*Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür.*" (TDK, 2011: 1630).

Şükrü Elçin'e göre masal; *Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hâdiselerin mâcerâsı, hikâyesidir* (Elçin, 2005: 368).

Pertev Naili Boratav'a göre masal; *Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır* (Boratav, 2015: 85).

Naki Tezel'e göre masal; *Olaylarının geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap Bacı vb. gibi kahramanları, belirli kişileri temsil etmeyen hikâyedir.* (Tezel, 2019: 8).

Bilge Seyidoğlu'na göre masal; *Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetlerine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür.* (Seyidoğlu, 1975: 149).

Saim Sakaoğlu'na göre masal; *Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.* (Sakaoğlu, 1973: 5).

Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'ne göre masal; *Genellikle halk tarafından oluşturulan, ağızdan ağza ve kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların, olağanüstü yaratıkların veya tanrıların başından geçen ve tamamen hayal ürünü olan gerçek ve gerçek dışı olayların iç içe anlatıldığı hikâyedir.* (Albayrak, 2004: 363).

Görüldüğü gibi araştırmacılar tarafından masal kavramı üzerine, farklı tanımlamalar ve görüşler dile getirilir. Anadolu sahasında masal adı verilen edebi ürünlere Türk Dünyası'nda ise "*nağil*", "*ertegi*", "*ertek*", "*ekiyet*", "*çörçök*", "*şörçek*", "*çöçek*", "*nimah*" ve "*tool*" gibi isimler verilir (Oğuz, vd., 2016: 150).

Masal sözcüğünün bugünkü temel anlamında kullanılması günümüzle ilgilidir. 130 yıllık bir geçmişi vardır. Ama o dönemlerde masal terimi, *kıssa*, *dâstân*, *hikâye* şeklinde ifade karşılığı bulur. Sözcük

zamanla “*masal*” şekline dönüşmesi yani “*mesel*” şekli, 19.yüzyılın başlarından kullanılmaya başlanır. Böylece mesel sözcüğüne yeni bir anlam daha eklenmiş olur (Sakaoğlu, 2012: 3).

Türk masallarının tasnif edilmesiyle ilgili W. Eberhard ile P. N. Boratav üzerinde durur. Çalışmalarını “*Typen Türkischer Volksmärchen*” adlı kitapta yayınlarlar. Türk masallarını konularına göre belli “*tip*” başlıkları hâlinde tasnif ederler (Sakaoğlu, 2012: 152). Türk masallarını bu duruma benzer şekilde Warren S. Walker ile A. Edip Uysal sınıflandırır. Derledikleri masalları İngilizce olarak “*Tales Alive in Turkey*” olarak yayınlarlar. Türk masallarıyla ilgili belirtilen tasniflerin dışında Mehmet Tuğrul ve Naki Tezel’in de yaptığı tasnifler vardır (Sakaoğlu, 2012: 153).

Bu anlatıların taşıdıkları izler nesiller boyu masal anası veya masal anlatıcısı tarafından gelecek nesillere aktarımı sağlanır. Karaman bölgesinden derlenen “*Sarı Öküz*” masalını Vladimir Propp’un biçimbilimsel bakış biçimi sınırları içerisinde incelenecektir¹. Ayrıca masalın yapısı ortaya konacaktır. Ele alınan masalın bilimsel olarak tahlili yapılarak, Karaman masallarına uygunluğu ortaya konulacaktır. Derlenen masallar içerisinde “*Sarı Öküz*” masalının Vladimir Propp metodu uygulanacaktır. Bu metodun bütün masallara uygulanabileceği görüşünden yola çıkılarak masalın yapısal çözümlemesi işlevlerine göre şematik olarak ifade edilecektir. Yapısal çözümleme metodunu Türk Masalları üzerinde ilk kez Umay Günay doktora tezi olan Elazığ Masalları adlı çalışmasında kullanmıştır. Derlediği yetmiş masala bu metodu uygulamıştır. Çalışma esnasında yirmi masal anasından masalları dinlemiştir (Günay, 1975: 265).

Bu bahsedilen doktora düzeyindeki çalışmanın dışında makale düzeyinde yayınlarda vardır. Yapılan yayınlardan bazıları ve içerikleri şu şekildedir: Turgay Akarslan tarafından hazırlanan “Vladimir Propp’un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde ‘El Bilmez Alelacaip Oyunu Masalı’ Üzerine Bir İnceleme” adlı makalede yazar Tokat bölgesinden derlenen masalı biçimbilimsel yaklaşım doğrultusunda ele alır. Bu yöntemin Tokat masallarına uygunluğunu bir kez daha ortaya koyar (Akarslan, 2015: 283). Ahmet Güneş tarafından hazırlanan “Yeraltı Diyarının Kartalı Adlı Masalın Vladimir Propp’un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Çözümlemesi” adlı makalede yazar Vladimir Propp’un ortaya koyduğu 31 işlevin bazı masalarda bulunmayacağını fakat buna rağmen işlev sırasının değişmeyeceğini belirtir. “Yeraltı Diyarının Kartalı Adlı” masalda da bu durumun Propp’un ortaya koyduğu kurullarla benzeştiği görülür (Güneş, 2019: 525). Münire Baysan tarafından hazırlanan “Vladimir Propp Yöntemi Çerçevesinde ‘Nâmert ile Cömert’ Masalı’nın İncelenmesi” adlı çalışmada Kütahya’nın Bölcek bölgesinden görüşme yöntemi ile derlenen masal ve Emin Ölmez tarafından hazırlanan “Vladimir Propp’un Masal Çözümleme Metodu Çerçevesinde ‘Padişah’ın Evlatlığı’ Masalı Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmada Kütahya’nın Domaniç ilçesinden derlenen masallar Propp’un yöntemine uygun bir yapıda olduğu görülerek incelenir (Baysan, 2019: 274-280; Ölmez, 2015: 533). Ali Türkel ve Meltem Çetinkaya tarafından hazırlanan “V. Propp’un Masalın Biçimbilimi Yaklaşımı Bağlamında ‘Kara-Tavuk’ Adlı Masal’ın Çözümlemesi” adlı çalışmanın masalı Pertev Naili Boratav tarafından derlenir. Makale içerisinde Vladimir Propp’un Rus masallarında ortaya koyduğu değişmeyen işlevlerin Türk masallarında da belirlenmesi gerektiği üzerinde durulur (Türkel ve Çetinkaya, 2021: 158). Erdi Aksakal tarafından hazırlanan “Morfolojik Yöntemle Erzurum Halk Masalı Çözümlemesi: Ölü Yiyen Derviş” adlı çalışmada Propp’un yapısal çözümleme yöntemi kullanılır. Bu yöntemle ilgili bireyin fiilleri masalın temel bölümleri olarak kabul edilir. Her fiili anlatının süreci içinde bir yere şekillendirir (Aksakal, 2019: 255). Turgay Sebzecioğlu tarafından hazırlanan “Rus Biçimciliği ve Vladimir Propp’un Kuramına Göre Bir Halk Masalı İncelemesi” adlı çalışmada Propp’un yönteminin genel özelliklerinden bahsedildikten sonra “*Altın Tas*” adlı masala bu yöntem uygulanmıştır. Her bir sürecin yeni bir kötülüğe yol açtığından bahsedilir. Bu süreçlerin tekrar ettiğinden söz edilir. Masalın kahramanlarından ve yardımcı kahramanlarından söz eder ve bu masal örneğinde de 31 işlevin tamamının olmadığı bulgularla gösterilmiştir (Sebzecioğlu, 2004: 87-89). Gizem Nur Kılıç tarafından hazırlanan “Vladimir Propp’un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde ‘Mehmed Eşkya’ Masalı’nın İncelenmesi” adlı çalışmada Propp’un yöntemi Pertev Naili Boratav tarafından derlenen “*Mehmed Eşkya*” adlı masala bu yöntem uygulanmıştır. 18 işlevin Propp’un

¹ Masal metni; Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi arşivinde bulunan Karaman ili bölümünde derlenen folklor ürünlerinden masal ile ilgili olan bölüm, derleyenin aktarımına uygun olarak verilmiştir.

ortaya koyduğu işlevlerle örtüştüğü görülür. Ayrıca Propp'un ortaya koyduğu 7 fiili alan olgusu da kısmen benzeşir (Kılıç, 2021: 57-60).

Vladimir Propp ve Masal Çözümleme Yöntemi

Vladimir Propp, çalışmalarında daha çok halkbilim ve budunbilim üzerinde durur. Bu alana yönelik kitap yayınları vardır. Bu kitap yayınları şu şekildedir: "Masalın Biçimbilimi", "Olağanüstü Masalların Tarihsel Kökenleri", "Rus Kahramanlık Destanı", "Rus Tarım Şenlikleri" dir. Halkbilim kaynakları arasında ise en çok sözü edilen yayınları arasında ise; "Olağanüstü Masalların Dönüşümleri", "Foklarda Ritüel Güllüş", "Olağanüstü Doğuş Motifi, Halkbilim Işığında Oidipus" değişik bilimsel dergilerde yayınlamış bu makaleler daha sonra "Halkbilim ve Gerçeklik" ismiyle yeniden yayınlanır (Propp, 2001: 8-9). Vladimir Propp, anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan masal türüne ait "Masalın Biçimbilimi veya Masalların Morfolojisi" adlı kitabında geliştirdiği kuramının özelliklerini açıklar. Tarihî-Coğrafi metoda karşı olarak ortaya koyduğu bu metot, tek bir masal tipi üzerinden eş metinlerini mukayese etmek yerine, farklı masallardaki aynı fonksiyona sahip yapıları tespit ederek masalların yapı bakımından tutarlı bir şekilde nasıl oluşturulduğunu ortaya koyar (Ekici, 2013: 122). Propp'un bu yayınladığı kitap başta halkbilimi çalışmaları olmak üzere sosyal ve beşeri bilimlerde kısa sürede yaygınlaşmasının sebepleri olarak Alan Dundes, C. Lévi Strauss, R. Barthes, T. Todorov gibi araştırmacıların bu yöntemi örnek göstererek metin çözümleme metodunu geliştirirler. Yapısalcılığa önem veren bu çalışmalar sosyal ve beşeri bilimlerde önemli bir görev üstlenirler (Çobanoğlu, 209-210). Olağanüstü masalların çok farklı konuları ve çeşitliliği olmasına rağmen değişmeyen ortak yapılarının olduğunu belirtir. Bu ortak yapılardan yola çıkarak 31 işlev ortaya çıkarır. Halk masalının değişmez kanunlarını maddeleştirir. Maddeleştirdiği bu kanunları olağanüstü masallar üzerine uygular. Bu uygulamayı yaparken eşsüremler bir yöntem kullanarak olağanüstü masalların yapısını inceler. Diğer bir anlamda masal içerisinde bireylerin gösterdiği fiillerin yerini dikkate alarak işlevleri belirler. Bireyler, değişik masalarda farklı özelliklerle donanırlar ama yaptıkları fiiller aynıdır. Vladimir Propp'un işlevleri olarak isimlendirdiği fiiller, masalın devamlı var olan unsurlarıdır. Olay örgüsünü oluşturan işlevleridir (Propp, 2001: 10-11). Propp, masalların "sabit" ve "değişken" öğeleri olduğunu ispatlamak için olay örgüsü üzerinde durumları mukayese eder: (Propp, 2001: 38).

1. "Kral, kahramanın birine bir kartal verir. Kartal kahramanı başka bir krallığa götürür.
2. Büyükbaba, Suçenkoya'ya bir at verir. Suçenko'yu başka bir krallığa götürür.
3. Büyücü, İvan'a bir kayık verir. Kayık, İvan'ı başka bir krallığa götürür.
4. Kraliçe, İvan'a bir yüzük verir. Yüzükten çıkan iri yarı adamlar, İvan'ı başka bir krallığa götürür."

Propp, bu öğelerin masallarındaki bölümlerinin oldukları yeri belirler. Bunun dışında halk masallarının hepsinde birbirine benzer şekilde sıralanan görevleri yapısı hakkında şu tespitlerde bulunur:

1. "Kişilerin görevleri, kim tarafından ve ne şekilde gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin masalın değişmez, devamlı öğeleridir.
2. Masallardaki görevlerin sayısı sınırlıdır.
3. Görevlerin sıralanışı hep aynıdır.
4. Bütün olağanüstü masallar, yapılarına göre tek bir "tipe" aittir" (Propp, 2001: 45-89).

Bu işlevler bir taraftan saldırganla mücadele ve kahramanın başarısı (H-J), öte taraftan güç durum ve bu durumu yerine getirmedir (M-N). Ayrıca bununla beraber dört sınıf ortaya konur; H-J'den (çatışma-zafer) geçen gelişme, M-N'den (güç iş-güç işi yerine getirme) geçen gelişme, H-J ve M-N'den geçen gelişme, ne H-J'den ne de M-N'de geçen gelişmedir (Propp, 2001: 134). Böylelikle "kötülük, gönderilme ya da yardımcıya çağrı, uğranılan haksızlığı giderme kararı ve gidiş (ABC↑) olay örgüsünün düğüm noktasını oluşturur. Kahramanın başışçı tarafından sınanması, tepkisi ve ödüllendirilmesi (DEF) belli bir bütün oluşturur. Öbür fonksiyonlarsa birbirinden ayrı fonksiyonlardır; gidiş, cezalandırma, evlenme gibi.

Bir kötülükle (A) ya da bir eksikle (a) başlayıp ara fonksiyonlardan geçerek evlenmeye (W) ya da düğümü çözme olarak kullanılan başka fonksiyonlara ulaşan her gelişmeyi biçimbilimsel açıdan olağanüstü masal olarak adlandırabiliriz. Bitiş fonksiyonu, ödüllendirme (F), aranan nesnenin edinilmesi ya da genel olarak kötülüğün giderilmesi (K), izleme sırasında yardım ya da kurtarma (Rs), vb. olabilir. Bu gelişmeyi 'bir kesit' olarak adlandırıyoruz. Her yeni kötülük ya da zarar yeni bir kesite yol açar. Bir masal birçok kesiti kapsayabilir ve bir metin çözümlendiğinde önce bu metnin kaç kesitten oluştuğunu belirlemek gerekir. Metinde bir kesit hemen başka bir kesitin ardından gelebileceği gibi, bu kesitler birbirine de geçişebilir. Böylece başlayan gelişme araya başka bir kesitin girmesi için duraklar." (Çobanoğlu, 2018: 224-225). Eşsüremlili bir yöntem kullanan Vladimir Propp aynı zamanda masalları tarihsel olarak incelemeyi de uygun bulur. Fakat tarihsel betimlemelerin doğru yapılabilmesi için biçimsel ilkelerin bulunmasını koşul olarak sunar (Akarşlan, 2015: 286).

Vladimir Propp'un yöntemi esas olarak iki ana mefhum üzerine şekillenir. Bu mefhumlardan ilki "fonksiyon", ikinci mefhum da "rol"dür. Propp'a göre işlevler bir masalın temel unsurlarıdır. Her işlev belli bir sebebe bağlı olarak beliren ve bu sebeplerin sonuçları olan masaldaki bir tipin "hareketi" (aksiyon)'dir. Bir işlev masaldaki aksiyonların olay sırası önem durumuna göre belirlenir. Propp'un biçimbilim yöntemine göre bu aksiyonlar ve tipler masalın bütünüyle ilişkilidir. Propp'un ortaya koyduğu her işlevi bir harf ve gösterge ile belirtir. Her işlevi somut olmayan bir kavramla açıklayarak özetler ve bu mefhum sınırları içinde her işlevi belirtir (Oğuz, vd., 2016: 85-86).

"Vladimir Propp'un tespit ettiği otuz bir işlev şu şekildedir:

1. Aileden biri evden uzaklaşır. (tanımı: uzaklaşma, simgesi β).
2. Kahraman bir yasakla karşılaşır. (tanımı: yasaklama, simgesi γ).
3. Yasak çiğnenir. (tanımı: yasağı çiğneme, simgesi δ).
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır. (tanımı: soruşturma, simgesi ε).
5. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar. (tanımı: bilgi toplama, simgesi ζ).
6. Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener (tanımı: aldatma, simgesi η).
7. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur. (tanımı: suça katılma, simgesi θ).
8. Saldırgan, aileden birine zarar verir. (tanımı: kötülük simgesi A).
- 8.a. Aileden birinin bir eksikliği vardır; aileden biri bir şeyi elde etmek ister. (tanımı: eksiklik, simgesi a).
9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur. Kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir. (tanımı: aracılık geçiş anı, simgesi B).
10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. (tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C).
11. Kahraman evinden ayrılır. (tanımı: gidiş, simgesi ↑).
12. Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır. (tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi D).
13. Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir. (tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E).
14. Büyülü nesne kahramana verilir. (tanımı: büyülü nesnenin alınması, simgesi F).
15. Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir. (tanımı: iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk, simgesi G).
16. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir. (tanımı: çatışma, simgesi H).
17. Kahraman özel bir işaret edinir. (tanımı: özel işaret, simgesi I).

18. Saldırgan yenik düşer. (tanımı: zafer, simgesi J).
19. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır. (tanımı: giderme, simgesi K).
20. Kahraman geri döner. (tanımı: geri dönüş simgesi ↓).
21. Kahraman izlenir. (tanımı: izleme, simgesi Pr).
22. Kahramanın yardımına koşulur. (tanımı: yardım, simgesi Rs).
23. Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider. (tanımı: kimliğini gizleyerek gelme, simgesi O).
24. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer. (tanımı: asılsız savlar, simgesi L).
25. Kahramana güç bir iş önerilir. (tanımı: güç iş, simgesi M).
26. Güç iş yerine getirilir. (tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi N).
27. Kahraman tanınır. (tanımı: tanı(n)ma, simgesi Q).
28. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da körünün gerçek kimliği ortaya çıkar. (tanımı: ortaya çıkarma, simgesi Ex).
29. Kahraman yeni bir görünüm kazanır. (tanımı: biçim değiştirme, simgesi T).
30. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır. (tanımı: cezalandırma, simgesi U).
31. Kahraman evlenir ve tahta çıkar. (tanımı: evlenme simgesi W^oo)." (Propp, 2001: 45-87).

Masal metninde bir mücadeleden onun zaferine kadar uzanan süreç bir aksiyondur. Bu hareket bir sıra işlevden meydana gelir, hatta bir aksiyon bir epizodu ya da masalın bütünü oluşturur. Ayrıca Propp'un ortaya koyduğu otuz bir işlevin masalda bulunma zorunluluğu yoktur. Bu otuz bir işlevin sadece birbirleriyle bağlantılı olanların kullanılması masalı meydana getirir (Oğuz, vd., 2016: 86).

Masal incelemesinde üzerinde durulan konu bireylerin yaptıkları eylemleri bilmektir. Ama bunun yanında bireylerin görevleri nasıl bölüştüğünü de bilmek gerekir. İşlevleri yerine getiren bireylere uygun düşen fiil alanlarını da belirlemek gerekir. Bu alanlar maddeler hâlinde şu şekildedir:

1. Saldırgan'ın (ya da kötü kişinin) eylem alanı
2. Bağışçı'nın (ya da sağlayıcının) eylem alanı.
3. Yardımcı'nın eylem alanı.
4. Prenses'in (aranan kişinin) ve Babası'nın eylem alanı
5. Gönderen'in eylem alanı.
6. Kahraman'ın eylem alanı.
7. Düzmece Kahraman'ın eylem alanı da arayış amacıyla gidişi." (Propp, 2001: 105-106).

"Vladimir Propp kişilerin niteliklerinin incelenmesi üç gruba ayırır:

1. Kişilerin görünüşü ve adları
2. Olaya giriş özellikleri
3. Yaşadıkları yer" (Propp, 2001: 116).

Bulgular

Vladimir Propp Metodunun Karaman Halk Masalına Uygulanması: Sarı Öküz Masalı

Masalın Adı: “Sarı Öküz” Masalı

Anlatan: Vahap Aras, Karaman, 1945, İlkokul Mezunu, Babasından Öğrenmiş. Karaman, 17 Şubat 1989.

Derleyen: Filiz Münüklü İstanbul/?, S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, T.D.E. I. 88088.

Dosya Numarası: 114/A 026-558.

Tip Numarası: EB 60, AaTh: 480, 510-I, 510A, 516B.

Masalın Özeti

1. Bir varmış, bir yokmuş evvel zamanlarda kendi hâlinde yaşayan bir aile vardır.
2. Bu ailenin bir de sarı öküzleri vardır.
3. Bir gün bu evin hanımını vefat eder. Vefat eden hanımın küçük bir kızı vardır. Öksüz kalır.
4. Bu kızın babası, kızını okuması için bayan bir hocaya verir.
5. Bayan hocada kızın babasının eşinin öldüğünü bildiği için kızın babası ile evlenmek ister. Kıza, ‘şayet babam benimle evlenirsem âlim yaparım’, der.
6. Bu bayan hocanın da bir kızı vardır. Babanın kızı, eve varır. Hocasıyla evlenmesini ister.
7. Babası kızın ısrarlarına dayanamaz ve bayan hocayla evlenir. Daha sonra evin iki kızı arasında tartışma meydana gelir.
8. Üvey anne yani hocası kendi kızına daha iyi davranır. Üvey evladını zor işlerde çalıştırır. Kendi kızını ise kolay işlerde çalıştırır. Üvey kızını ezmeye çalışır.
9. Üvey anne kıza bir gün der ki; bu sarı öküzü dağda bir sür gel der. Eline kirli bir yün verir. Bu yünü yıkayıp kurutup eğirecen akşama kadar tertemiz getireceksin der.
10. Kızcağız yanına sarı öküzü alarak dağa çıkar. Dağda ırmağın kenarında yün yıkarken yanına ak sakallı bir ihtiyar gelir.
11. Kızın durumunu bildiği için elindeki kirli yünler yerine kendisine temiz yünlerden verir.
12. İhtiyar, ‘kıza bu yünleri eğir’, der. ‘Eğirirken kirmanın koparak yuvarlanacak bir mağaraya gireceksin’, der. ‘Mağarada bir dev göreceksin. Devın sağ memesini em sol memesini emme’, der.
13. Daha sonra ihtiyar ortadan kaybolur. Kızın dağda kirmanı kopar. Mağaraya girer. Dev uyurken kız memesini emer. Bu sırada dev uyanır.
14. Dev, bir kuzu geldi sağ mememi emdi. Benim evlâdım oldu, der.
15. Kız, devın kirli başına bakar. Elini devın başına koyar. Daha sonra elini öper ve oradan ayrılmak için izin ister. Ayrılırken dev kıza der ki: ‘küpte ekmek, turşu var onları ye’, der.
16. Dev, kıza ‘yolda üç çeşmeye rastlayacaksın’, der. Bu çeşmeler farklı renklerde akarlar. Birinci çeşme beyaz, ikinci çeşme siyah, üçüncü çeşme kırmızı akar, der. ‘Beyaz çeşmede yikanacaksın, kırmızıyı dudaklarına, yanaklarına sürecen, siyahı da saçlarına, kaşlarına, gözlerine süreceksin’, der.
17. Kız, devın dediği şekilde yapar. Bu şekilde bir dünya güzeli olur. Sarı öküzü önüne katarak eve gelir.
18. Üvey anne kızı görür ve hâline çok şaşırır. Ertesi gün kendi kızını gönderir bu sefer. O da güzelleşip gelsin, diye. Diğer üvey kızı gönderdiği gibi kendi kızını da sarı öküzü güttürmeye gönderir.
19. Üvey anne, kendi kızının eline temiz bir yün verip ‘bunu eğir’, der. Öküzü akşama kadar güttürür gelirsin, der. Yanına yiyecek de koyar.

20. Yolda giderken ihtiyar pir tekrar gözükür.
21. İhtiyar, 'kıza bu yünleri eğir', der. 'Eğirirken kirmanın koparak yuvarlanacak bir mağaraya gireceksin', der. 'Mağarada bir dev göreceksin. Devın sağ memesini em sol memesini emme', der.
22. Kızın dağda kirmanı kopar. Mağaraya girer. Dev uyurken memesini emer. Bu sırada dev uyanır. Dev, bir kuzu geldi sağ mememi emdi. Benim evlâdım oldu, der.
23. Dev kıza başına bakmasını ister. Kız devın başına kirli ve bitli olduğu için bakmaz.
24. Kıza yemek ikram eder, onları da yemem der. Dev diğer kıza vermiş öğüdü bu kıza da verir. Daha sonra kız, deve eve gideceğini söyler.
25. Dev, kıza 'yolda üç çeşmeye rastlayacaksın', der. Bu çeşmeler farklı renklerde akarlar. Biri beyaz akar, biri kırmızı akar, biri siyah akar. Bu kız devın öğütlerini dinler. Kız maymuna döner.
26. Eve geldiğinde annesi şaşırıp kalır. Karşısına çirkin bir kız olarak gelir. Kızın annesi suçu sarı öküzde bulur.
27. Sarı öküz yok etmek ister. Akşam kocası gelince hasta numarası yapacak. Suçu da bu sarı öküzün üstüne atacak ve ancak iyileşebilmesi için öküzün kesilmesi gerektiğini söyler.
28. Cenabihak tarafından sarı öküze bir seslenme gelir. Kıza, sarı öküz der ki: 'Beni kesin der, başımı, ayaklarımı, bağırsaklarımı, hepisini derinin içine koyun ve ahırın bir kenarına gömün', der.
29. Sarı öküzü, keserler. Öküzün dediği gibi parçalarını ahırın bir köşesine gömer.
30. Aradan belli bir zaman geçtikten sonra mahallelerinde bulunan bir düğüne davet olunur.
31. Kızın üvey annesi, kendi kızını alarak düğüne gider. Üvey kıza da düğünden gelene kadar güneşin altına bir kazan koyar. Bu kazanı gözyaşlarıyla doldurmasını ister.
32. Komşusunun kızı akıl verir, 'bu kazan gözyaşıyla dolmaz' der. Kazanı suyla doldururlar. Tuz katarlar, kazan bu şekilde dolar.
33. Diğer arkadaşı kıza 'biz de düğüne gidelim', der. Kız da der ki: 'üvey annem beni düğünde görebilir. Keloğlan olarak düğüne gidebilirim. Bu sırada Sarı Öküz'ün ayakları, bağırsakları, derisi aklına gelir.
34. Sarı Öküz'ün gömdüğü ayakları, bağırsakları, derisi, çok değerli eşyalar hâline gelir.
35. Bu eşyaları giyerek düğüne giderler. Dünya güzeli bir kız olur.
36. Düğünde bulunan insanlar gelini izlemeyi bırakıp bu kıza bakarlar. Kız oynarken her tarafa altın saçar.
37. Kız geç kaldım diye düğünden ayrılır. Yolda giderken ayakkabısının tekini köprüden düşürür.
38. Padişahın oğlu atını sulamak için ırmağın kenarına gelir. Atı suya yanaşmaz. Irmakta bir parıltı görür. Suyun içindeki altın ayakkabı, suyun yüzeyine çıkarılır.
39. Padişah oğlu hizmetçisine ve askerlerine der ki: 'Bu ayakkabı kimin ayağına olursa, ben onunla evleneceğim', der. Ayakkabının sahibini aramaya başlarlar.
40. Sıra bu güzel kızın evine gelir. Üvey anne kendi kızına ayakkabıyı oldurtmaya çalışır ama yine de olmaz.
41. Diğer üvey kızı tandıra kapatırlar. Horoz gelir tandırın üstünde ötmeye başlar. Ayakkabının sahibini bulurlar.
42. Kızı saraya alıp giderler düğün hazırlıkları başlar. Üvey kız, üvey annesinin yaptıklarını padişaha anlatır.
43. Padişahın oğlu üvey anneye der ki: 'kırk katır mı istersin, kırk satır mı', diye. Üvey anne de kırk katır der.

44. Üvey anneye kırk katır verilir. Kadın katırların tam ortasına oturtulur. Aç ve susuz olan katırlar bir o tarafa bir bu tarafa kendilerini çekerler. Kadın ortadan ikiye bölünür.

45. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Onlar erer muradına biz çikalım kerevetine.

Masalın Tahlili (Çözümlemesi)

Olaylar Dizisi-1 (Hareket)

1. “Bir varmış, bir yokmuş evvel zaman içerisinde, mütevazî kendi hayatını yaşayan bir aile varmış. Gel zaman git zaman, bu ailenin bir de sarı öküzleri varmış. (tanımı: başlangıç durumu, simgesi α).

2. Bir gün bu ailenin hanımı vefat eder. Küçük kızı öksüz kalır. Babası kızın ısrarlarına dayanamaz ve üvey anneyle evlenir. (tanımı: bağlantı ögesi (uzaklaşma), simgesi β).

3. Üvey anne kıza bir gün der ki; bu sarı öküzü dağda bir sür gel der. Kızcağız yanına sarı öküzü alarak dağa çıkar. (tanımı: uzaklaşma, simgesi: ξ).

4. Üvey anne, üvey kızı zor işlerde çalıştırır. Kadın, üvey kızını ezmeye çalışır (tanımı: güdülenme, simgesi **Gd1**).

5. Eline kirli bir yün verir. Bu yünü yıkayıp kurutup eğirecen akşama kadar tertemiz getireceksin der (tanımı: güç iş, simgesi **M**).

6. Dağda ırmağın kenarında yün yıkarken yanına ak sakallı bir ihtiyar gelir (tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi **N**).

7. Kızın durumunu bildiği için elindeki kirli yünler yerine kendisine temiz yünlerden verir (tanımı: soruşturma, simgesi: ϵ).

8. İhtiyar, ‘kıza bu yünleri eğir’, der. ‘Eğirirken kirmanın koparak yuvarlanacak bir mağaraya gireceksin’, der. ‘Mağarada bir dev göreceksin (tanımı: bilgi toplama, simgesi: ξ)

9. Devın sağ memesini em sol memesini emme’, der. (tanımı: yasaklama simgesi: γ).

10. Kızın dağda kirmanı kopar. Mağaraya girer. Dev uyurken memesini emer. (tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi **D**).

11. Kız, devın kirli başına bakar. Elini devın başına koyar. Daha sonra elini öper ve oradan ayrılmak için izin ister (tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi: **C**).

12. Dev, kıza ‘yolda üç çeşmeye rastlayacaksın’, der. Bu çeşmeler farklı renklerde akarlar. ‘Birinci çeşme beyaz, ikinci çeşme siyah, üçüncü çeşme kırmızı akar’, der. ‘Beyaz çeşmede yıkanacaksın, kırmızıyı dudaklarına, yanaklarına süreceğin, siyahı da saçlarına, kaşlarına, gözlerine süreceksin’, der. Kız, devın dediği şekilde yapar. Bu şekilde bir dünya güzeli olur (tanımı: biçim değiştirme, simgesi **T**).

13. Sarı öküzü önüne katarak eve gelir (tanımı: geri dönüş, simgesi: \downarrow).

Olaylar Dizisi-2 (Hareket)

1. Üvey anne kızı görür ve hâline çok şaşırır. Ertesi gün kendi kızını gönderir bu sefer. O da güzelleşip gelsin, diye. (tanımı: çatışma, simgesi: **H**).

2. Diğer üvey kızı gönderdiği gibi kendi kızını da sarı öküzü güttürmeye gönderir (tanımı: gidiş, simgesi: \uparrow).

3. Üvey anne, kendi kızının eline temiz bir yün verip ‘bunu eğir’, der. Öküzü akşama kadar güttü tekrar gelirsın, der. Yanına yiyecek de koyar (tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi: **D**).

4. Yolda giderken ihtiyar pir tekrar gözükür. İhtiyar, ‘kıza bu yünleri eğir’, der. ‘Eğirirken kirmanın koparak yuvarlanacak bir mağaraya gireceksin’, der. (tanımı: (tanımı: güdülenme, simgesi: **Gd1**).

5. Dev'in sağ memesini em sol memesini emme', der. Daha sonra ihtiyar ortadan kaybolur. (tanımı: yasaklama simgesi: γ).
6. Kızın dağda kirmanı kopar. Mağaraya girer. Dev uyurken memesini emer. Bu sırada dev uyanır. (tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi: **D**).
7. Daha sonra kız, deve eve gideceğini söyler. (tanımı: geri dönüş, simgesi: \downarrow).
8. Dev diğer kıza vermiş öğüdü bu kıza da verir. Dev, kıza 'yolda üç çeşmeye rastlayacaksın', der. Bu çeşmeler farklı renklerde akarlar. Biri beyaz akar, biri kırmızı akar, biri siyah akar. Bu kız devin öğütlerini dinler. Kız maymuna döner. (tanımı: biçim değiştirme, simgesi: **T**).
9. Eve geldiğinde annesi şaşırıp kalır. Karşısına çirkin bir kız olarak gelir. (tanımı: eksiklik, simgesi: **a**).
10. Kızın annesi suçu sarı öküzde bulur (tanımı: suç katılma, simgesi: **θ**).
11. Sarı öküz yok etmek ister. Akşam kocası gelince hasta numarası yapacak. Suçu da bu sarı öküzün üstüne atacaktır. (tanımı: asılsız savlar, simgesi: **L**).
12. İyileşebilmesi için öküzün kesilmesi gerektiğini söyler. (tanımı: kötülük, simgesi: **A**).
13. Cenabıhak tarafından sarı öküze bir seslenme gelir. Kıza sarı öküz der ki: 'Beni kesin der, başımı, ayaklarımı, bağırsaklarımı, hepsini derinin içine koyun ve ahırın bir kenarına gömün', der. (tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi: **C**).
14. Sarı öküzü, keserler. Öküzün dediği gibi parçalarını ahırın bir köşesine gömer. (tanımı: cezalandırma, simgesi: **U**).

Olaylar Dizisi-3 (Hareket)

1. Aradan belli bir zaman geçtikten sonra mahallelerinde bulunan bir düğüne davet olunur. (tanımı: bağlantı ögesi, simgesi: β).
2. Kızın üvey annesi, kendi kızını alarak düğüne gider. Üvey kıza da düğünden gelene kadar güneşin altına bir kazan koyar. Bu kazanı gözyaşlarıyla doldurmasını ister. (tanımı: güç iş, simgesi: **M**).
3. Komşusunun kızı akıl verir, 'bu kazan gözyaşıyla dolmaz' der. Kazanı suyla doldururlar. Tuz katarlar, kazan bu şekilde dolar. (tanımı: yardım, simgesi: **Rs**).
4. Diğer arkadaşı kıza 'biz de düğüne gidelim', der. Kız da der ki: 'üvey annem beni düğünde görebilir. Keloğlan olarak düğüne gidebilirim. (tanımı: kimliğini gizleyerek gelme, simgesi: **O**).
5. Bu sırada Sarı öküzün ayakları, bağırsakları, derisi aklına gelir. Sarı öküzün gömdüğü ayakları, bağırsakları, derisi, çok değerli eşyalar hâline gelir. (tanımı: giderme, simgesi: **K**).
6. Bu eşyaları giyerek düğüne giderler. Dünya güzeli bir kız olur. (tanımı: biçim değiştirme, simgesi: **T**).
7. Kız geç kaldım diye düğünden ayrılır. Yolda giderken ayakkabısının tekini köprüden düşürür. (tanımı: geri dönüş, simgesi: \downarrow).
8. Padişahın oğlu ayakkabısının tekini dereye düşüren kızla evlenmek ister. Askerlerden bu kızın bulmasını ister. Bu altın ayakkabı kimin ayağına olursa onunla evleneceğini söyler. (tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi: **N**).
9. Sıra bu güzel kızın evine gelir. Üvey anne kendi kızına ayakkabıyı oldurtmaya çalışır ama yine de olmaz. Diğer üvey kıızı tandıra kapatırlar. Horoz gelir tandırın üstünde ötmeye başlar. Ayakkabının sahibini bulurlar. (tanımı: çatışma, simgesi: **H**).
10. Kızı saraya alıp giderler düğün hazırlıkları başlar. (tanımı: gidiş, simgesi: \uparrow).
11. Üvey anne padişah tarafından cezalandırılır. (tanımı: cezalandırma, simgesi: **U**).

12. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Onlar erer muradına biz çikalım kerevetine. (tanımı: evlenme, simgesi: W°O).

Masalın Olaylar Dizisine (Hareketlere) Göre Şeması:

1. Dizi (Hareket): $\alpha, \beta, \xi, Gd1, M, N, \epsilon, \gamma, D, C, T, \downarrow$
2. Dizi (Hareket): $H, \uparrow, D, Gd1, \gamma, D, \downarrow, T, a, \theta, L, A, C, U$
3. Dizi (Hareket): $\beta, M, Rs, O, K, T, \downarrow, N, H, \uparrow, U, W^{\circ}O$.

İncelenen masal üç olay dizisinden (hareketten) oluşur. Masal kahramanının başından geçen olaylar kesitler şeklinde arka arkaya gelir. Bu kesitler iç masallar olarak anlatıda görülür. “Sarı Öküz” masalı iki farklı olayın birbirine geçmesi ile oluşur. Genel ve özel olarak iki farklı bakış açısından incelenebilir. Özel olarak bakıldığı zaman yöresel anlamda “Sarı Öküz” masalı ile genel olarak bakıldığında ise kozmik olarak değerlendirilebilecek “Kül Kedisi” isimli masal karşımıza çıkar. Bu durum bize iki farklı olayın birleşmesinden oluşan bir masal olduğunu gösterir. Bunun nedeni de olayların farklı farklı masal türüne ait özellikleri barındırmasından anlaşılır (Savaş, 2019: 193). Masalın başlangıcı annesi vefat eden bir kızın babası tarafından okuması için hocaya vermesiyle başlar. Kadın olan hocası kızın babasıyla evlenmek ister ve evlenirler. Masal bu şekilde başlar. Daha sonra babanın kızıyla üvey annenin kızının arasında tartışma çıkar. Yani çatışma çıkar. Üvey anne kendi kızına daha iyi davranır. Üvey kızını ise hep zor işlere mecbur eder ve bu şekilde sınamalar başlar. Masalarda bu sınamalar eksiklikler olarak görülür. Bu eksiklikler, olay örgüsünün çeşitlenmesine neden olur. Çeşitli imtihanlara tabi tutulur ve sonunda da bu imtihanlardan başarıyla çıkarak mutlu sona ulaşır. Kahraman bu imtihanlardan geçerken insan ve insan dışında varlıklar kendisine yardımcı olur. Masal içerisinde ak sakallı ihtiyar, dev ve padişah tipleri olarak karşımıza çıkar. Ak sakallı ihtiyar, kahramana yol gösteren ve yardım eden biri olarak karşımıza çıkar. Dev ise Türk masallarında sık olarak karşımıza çıkan bir tiptir. Genellikle iri yapılı bir mahluktur. “Sarı Öküz” adlı masalda “kız” olan kahraman devin memesini emmek ister. Dev de sağ memesinden emmesini söyler. Anacığım diyerek emerse çocuğu gibi davranır. Kötü durumda yani sıkıntıya düşmüş olanlara yardımcı olurlar (Tezel, 2019: 14-15). Padişahlar da pek çok masalda karşımıza bir tip olarak çıkar. Altından ya da gümüşten yapılan saraylarda otururlar (Tezel, 2019: 16). Sarı Öküz masalında da kız olan kahramanımızın yardımına padişah koşar, ona yardımcı olur. Evlenerek mutlu sonla biter.

Sonuç

Halk Bilimi Kuramları içerisinde, edebiyatı ürünlerine uygulanacak birçok inceleme metodu vardır. Bunlardan biri olan Vladimir Propp’un “Masalın Biçimbilimsel” metodu Karaman’dan derlenen “Sarı Öküz” adlı masala uygulanmıştır. Bu uygulanan metodun sonucunda “Sarı Öküz” adlı masalda da birçok işlevin görüldüğü ortaya konmuştur. Propp’un ortaya koyduğu işlevlerle aynı yapıda olan işlevler Karaman masalında ve Anadolu’nun çeşitli yörelerinden derlenen masalarda da bu durum ortaya konmuştur. Bu durum kullanılan metodun kullanışlılığını yani her masala uygulanabileceğini gösterir. İşlevler tespit edilip ve bu işlevlerin kim tarafından gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Masalda Propp’un metodunun bütün işlevleri düzenli bir dizilim göstermez. Bu tespit edilen görüş çalışmanın giriş kısmında Türk masalları üzerine bu metod kullanılarak yapılan makale düzeyindeki yayınlarda da 31 işlevin tamamının her masalda bulunamayacağı ifade edilir. Bu rastlanan durumun dışında masalların içerisinde kullanılan işlevler birden fazla tekrar edebilir. Olaylar dizisindeki hareketlerde bazı masalarda iki hareketten bazı masalarda ise üç hareketten oluşabilir. Ayrıca, bu yöntem kullanılarak Propp’un metodu dışında Türk masallarının da durağan ve değişken öğelerinin ortaya konulması anlamında çalışmanın katkı sunması beklenir. Masal motif çeşitliliği açısından zengin bir yapıya sahiptir. Motif olarak; üvey anne, renk, sayı, mağara motifi gibi çeşitlilikler masal içerisinde tespit edilmiştir. Diğer yapılan çalışmalarda da her masalın yapısına göre motif çeşitliliği açısından zengin olduğu görülür. Olağanüstülüklerin yaşanması ve cezalandırma gibi iyi ile kötünün çatışması da bu masalda işlenmiştir. Diğer Türk masallarında da bu durum ayırt edici bir nitelik

olarak bu çalışmalarda da ortaya konulur. Masallardaki tiplerin fiili alanları ile karakterleri birbiri ile doğrudan ilişkilidir. Propp'un bu yönteminin Türk masallarında da uygulanabileceği bu çalışmayla bir kez daha ortaya konmuştur. Buradan çıkarılacak sonuç şudur ki farklı kültürlerin edebiyat ürünlerine de bu metot uygulanabilir.

Kaynakça

- Aarne, A. (1964). *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography* (S. Thompson, Çev. ve Gen.). Helsinki, Suomalainen Tiedekatemia.
- Akarşlan, T. (2015). Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde 'El Bilmez Alelaceip Oyunu Masalı' Üzerine Bir İnceleme. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 283-297.
- Aksakal, E. (2019), Morfolojik Yöntemle Erzurum Halk Masalı Çözümlemesi: Ölü Yiyen Derviş. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 62, 255-265.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. İstanbul, L&M Yayıncılık.
- Baysan, M. (2019). Vladimir Propp Yöntemi Çerçevesinde 'Nâmert İle Cömert' Masalı'nın İncelenmesi. *Karadeniz Araştırmaları*, XVI (62), 274-283.
- Boratav, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara, Bilgesu Yayıncılık.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Eberhard, W. & Boratav, P. N. (1953). *Typen Türkischer Volksmärchen*. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag.
- Ekici, M. (2013). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara, Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (2005). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Grimm Kardeşler. (2011). *Grimm Masalları I*. (S. Günersel, Çev.). İstanbul, Pinhan Yayıncılık.
- Günay, U. (1975). *Elazığ Masalları (İnceleme)*. Erzurum, Atatürk Basımevi.
- Güneş, A. (2019). Yeraltı Diyarının Kartalı Adlı Masalın Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (1), 513-526.
- Kılıç, G. N. (2021), Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde 'Mehmed-Eşkiya' Masalı'nın İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (77), 56-62.
- Oğuz, M. Ö. vd. (2016). *Türk Halk Edebiyatı: El Kitabı*. Ankara, Grafiker Yayınları.
- Ölmez, E. (2015). Vladimir Propp'un Masal Çözümleme Metodu Çerçevesinde 'Padişahın Evlatlığı' Masalı Üzerine Bir İnceleme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), 533-541.
- Propp, V. (2001). *Masalın Biçimbilimi-Olağanüstü Masalların Yapısı*. (M. Rıfat & S. Rıfat, Çev.). İstanbul, Om Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (1973). *Gümüşhane Masalları: Metin Toplama ve Tahlil*. Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2012). *Masal Araştırmaları*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Savaş, H. (2019). Anadolu Sahası Türk Masallarında Tabuların Tespiti ve Tahlili: Karaman Örneği. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar (Ed.). *Karaman Araştırmaları-II* içinde (ss. 191-195). Konya, Palet Yayınları.
- Sebzecioğlu, T. (2004), Rus Biçimciliği ve Vladimir Propp'un Kuramına Göre Bir Halk Masalı İncelmesi. *Folklor/Edebiyat*, X (XXXVII), 81-90.
- Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar Metinler ve Açıklamalar*. Ankara, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TDK, (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezel, N. (2019). *Türk Masalları*. İstanbul, Alfa Yayınları.
- Türkel, A. & Çetinkaya, M. (2021), V. Propp'un Masalın Biçimbilimi Yaklaşımı Bağlamında 'Kara-Tavuk' Adlı Masal'ın Çözümlemesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 59, 158-178.

EK-1: Masal Metni

Sarı Öküz Masalı

“Bir varmış, bir yokmuş evvel zaman içerisinde, mütevazî kendi hayatını yaşayan bir aile varmış. Gel zaman git zaman, bu ailenin bir de sarı öküzleri varmış. Bir gün evin hanımını hayatını kaybeder. Küçük kızını annesiz yetim kalır.

Babası tutar bu kızını bir hocaya verir. Hocada okurkene hocası olan kadın, kocası ölmüş olduğu için kızının babasına göz koyar. Ve kızıya der ki:

-‘Eğer babanla evlenirsem sizi daha iyi okutur, birer âlim yaparım’ der.

Bu hocanın da bir kızını varmış. Kız babasına gelir, yalvarır. Baba işte benim öğretmenimle evlenirsen bizi daha iyi okutup birer âlim yapacak diye yalvarır.

Babası kızınının yalvarmalarına dayanamayıp, kızının öğretmenine tâlib olur. Ve evlenirler. Evlendikten bir müddet sonra iki kız arasında bir anlaşmazlık meydana gelir. Kadın kızını, kendi kızını, kollamaya çalışır. Hafif işlerde çalıştırır. Diğer evlatlık kızını daha ağır işlere koşar. Ezmek için elinden gelen gayreti sarfeder.

Yine günlerden bir gün bu sarı öküzü kızının önüne katıp: -‘Hadi kızım bunu dağda güzellene bir gütlük der ve eline bir kirli yün verip:-‘Bu yünü yıkayacan, kurutacan, eğirecen, akşama tertemiz getirecen’ diye tembih eder. Kızcağız sarı öküzü de alarak dağa çıkar. Dağda bir ırmağın kenarında yünü yıkamaya uğraşırken yanlarına ak sakallı bir ihtiyar peydah olur. Kızın derdini bildiği için kızın elindeki kirli yünleri alıp yerine beyaz yünlerden, temiz yünlerden verip:-‘Kızım’ der.

-‘Git bu yünü eğir. Kirmanın dağda kopacak, yuvarlanacak bir mağaraya girecek. Mağarada bir dev var. Sakına sakın sol memesini emme, sağ memesini em’ diye kızıya tembih eder.

Ve nitekim ihtiyar kaybolur. Kız dağda kirmanını eğirirken kirman kopar. Kirman gider, kız gider... Kirman gider bir mağaraya girer. Baksa ki bir dev uyuyor. Varır devin sağ memesini emer. Bu meyanda dev uyanır.

-‘Eh, peh’ der.

-‘Bir kuzu geldi. Sağ mememi emdi. Bana evlâd oldu’ der.

-‘Kızım şu başıma bir bakıver’ der.

Kız devin kirli başına bakıp, elini başına koyup elini öper. Ne güzel başımız var diye söyler. Ve müsaade ister devden.

-‘Ben müsaade isteyim, gideceğim’ der.

-‘Kızım’ der. ‘Küpte turşu var. Filan yerde ekmek var. Al kendin yersin’ der.

Kız küpü bir açar ki yılan, çayan dolu. Öbür küpü açar, küflenmiş ekmekler...

-‘Tamam’ der. ‘Aldım Allah’a ısmarladık’ der.

Bu meyanda dev ona der ki:

-‘Bak kızım yolda üç tane çeşmeye rastlayacaksın. Birinci çeşme beyaz akar. İkinci çeşme siyah akar. Üçüncü çeşme kırmızı akar’ der.

-‘Beyazda yıkanacaksın. Kırmızıyı dudaklarına, yanaklarına sürecen, siyahı da saçlarına, kaşlarına, gözlerine sürecen’ der. Kızı çıkarır.

Kız gelir bakar ki hakikaten yolda üç tane çeşme var. Beyaz olan çeşmeden yıkanır. Siyahı da kaşlarına, saçlarına, gözlerine sürer. Kırmızıyı da yanaklarına, dudaklarına sürer. Kız olur dünya güzeli. Sarı öküzünü de önüne katarak doğru eve gelir. Kapıyı çalar. Andığı kapıyı açıp baktığında ne görsün? Dünya güzeli bir kız karşısında durmuyor mu? Bu hâline şaşırır. Ve ertesi günü, kendi kızını bu sefer, aynı

şekilde öküz gütmeye gönderir. Kızının eline temiz bir yün verir ve bunu eğir der. Öküzü de akşama kadar güt tekrar getirirsin diyerek kızına yiyecek, içecek koyar uğurlar. Yolda giderkene bu ihtiyar pir tekrar gözükür:

-‘Kızım’ der.

-‘Yolda kirmanın kopacak, yuvarlanıp bir mağaraya girecek. Mağarada bir dev var. Bu devin sakına sakın sol memesini emme, sağ memesi em.’

-‘Peki’ der kız.

Kirman kopar bir mağaraya girer, kızda arkasından mağaraya girer. Baksa ki bir dev mağaranın içerisinde yatıyor. Hemen varır sağ memesini emer. Dev: -‘Peh, peh’ der.

-‘Ne kuzu geldi. Sağ mememi emdi. Bana evlad oldu. Kızım’ der. -‘Şu başıma bir bakıver’ der.

-‘Ah, başın kirli, bitli. Ben buna bakmam’ der.

-‘Ben gideceğim’ der.

-‘Kızım, mâdem gideceksin, küpte turşu var. Filan yerde ekmek var. Onları da al yersin’ der.

Bakar ki küpte yılan, çayan dolu, öbür ekmekte küflü. -‘Ben onları yemem’ der. Dev bu sefer ona kıza vermiş olduğu öğüdü, ona da verir:

-‘Yolda üç tane çeşme karşına gelecek. Biri beyaz akar biri kırmızı akar, biri siyah akar. Siyahta yıkan, beyazı kaşına, gözüne, saçına sür. Kırmızıyı da dudaklarına, yanaklarına sür’ deyince kız güzel olmak için devin öğütlerini tutarak gider. Siyah çeşmede yıkanır. Beyazı da kaşına, gözüne sürer. Kırmızıyı da yanaklarına dudaklarına sürünce tıpkı bir maymuna döner. O da kendisini güzelleştirmiş zannederek sarı öküzü önüne katarak doğru evine gelir. Annesi heyecanla gidip kapıyı açtığı anda ne görsün? Karşısında zindan gibi bir kız. Perişan vaziyette görünce şaşırır.

-‘Bunu yapsa yapsa sarı öküz yapmıştır’ der.

-‘Ben buna bir çare bulup, bu öküzü yok etmenin çaresine bakayım’ diyerek kendi kendine düşünür. Ve akşama hastalanır, yalandan. Kocasını gelince:

-‘Aman Bey, hastalandım, ölüyorum. Derdime bir çare’ dediği vakit, kocası ona sorar.

-‘Ya Hatun, derdinin çaresi nedir?’

-‘Sarı öküzü kesersen ben iyi olurum. Başka türlü iyi olmam mümkün değil’ der.

Bunları kapının arkasından duyan kız, doğru ahıra giderek sarı öküzün boynuna sarılıp, başlar ağlamaya, ağlar, ağlar... Allah tarafından sarı öküze bir nida gelir ve der ki:

-‘Sakına sakın ağlama. Benim başımı, ayaklarımı, bağırsaklarımı, hepsini bir derimin içine koy ve ahırın bir kenarına göm’ der:

-‘Size bu et, benim etim, babanla sana tatlı olacak analığınla kızına acı olacak. Benim etimi onlar yiyemeyecekler, sizler yiyeceksiniz, onlar yiyemeyecek’ diye söyler.

Ve sarı öküzü keserler. Dediği gibi, kız başını ayaklarını, bağırsaklarını derisinin içine koyar. Ahırın bir köşesine gömer. Aradan birkaç zaman geçtikten sonra mahallede bir düğüne davet olunur. Bunlar düğüne gitmek isterlerse de analığı kendi kızını alarak bu düğüne gitmek ister. Üvey kızına da, önüne güneşin altına bir kazan koyarak:

-‘Bunu ağlayarak dolduracaksın. Bu gözyaşıyla ben gelince hamur yoğurup, ekmek yapacağım’ diye söyler.

Genç kız o güneşin altındaki kazanın önüne eğilir, başlar ağlamaya... Gözünden düşen damlalar, sıcak kazanın içinde kaybolur. Komşusunun kızı fark eder der ki:

-Niçin ağlıyorsun?

-‘Ben ağlamayayım da kimler ağlasın. Analığım bana emir verdi. Ben bunu ağlayarak dolduracağım. Gelince analığım ekmek yapacak’ deyince

-Kız bundan kolay ne var?

Kazanı suyla doldururlar. Tuz atarlar. Kazan dolmuş olur.

-Hadi biz de düğüne gidelim.

-‘Analığım beni görürse kıyameti koparır. Hem benim düğünde giyecek elbisem yok, ayakkabılarım yok’ diye konuşurkene aklına sarı öküzün ayakları, bağırsakları, derisi aklına gelir. Der:

-Ben bir keloğlan olarak bu düğüne gidebilirim. O zaman beni tanımazlar.

Ahırda gömdüğü yerden deriyi çıkarsa ne baksın. Deri olmuş çok güzel, her tarafı altın işlemeli bir elbise, bağırsakları inciler, kolyeler olmuş. Ayakları şahane ayakkabılar olmuş. Bunları giyip düğün evine gider. Zaten eskiden de güzel olduğu için olur dünya güzeli.

Millet gelini bırakıp bu kızını seğretmeğe başlar. Ve herkes ona bakar. Nitekim kızını oyuna kaldırırlar. Kız oynarkene her tarafa altın saçılır. Yan taraftakiler altını kapışırkene, bir altında analığına verirler. Geç kaldım diye kız, oradan çıkar. Eve doğru gelirken, bir köprüden koşarkene ayakkabısının teki köprüden aşağıya düşer. Diğerlerini alır gelir, ahıra tekrardan gömer. Ayakkabının teki suyun içinde kalmıştır. Onu alamaz. Analığı eve gelip üvey kızına:

-‘Sende mi kendine güzelim diye şey edersin. Bugün düğünde senden çok çok daha güzel bir kız vardı. Herkes ona baktı ve oynadık sıra sıra etrafa altın saçıldı. Bak bir altın da ben kaptım’ diye kıza sitem eder. Kız bunlara aldırmaz. Padişahın oğlu atını sulamak için o ırmağın kenarına geldiğinde at suya yanaşmaz. Bakar ki bir parıltı var suyun içerisinde... Adamlarına, vezirlerine der ki:

-Parlayan şey neyse çıkarın su yüzeyine.

Suyun içindeki altın ayakkabı, suyun yüzeyine çıkarılır. Padişahın oğlu hizmetçisine ve askerlerine der ki:

-‘Bu ayakkabı kimin ayağına olursa, ben onunla evleneceğim’ diye emir verir. Bu ayakkabıyı alan askerler o memleketin evlerini tek tek dolaşmaya başlarlar. Bu zarif ayakkabı kimsenin ayağına olmamaktadır. Kimine küçük, kimine büyük, kiminin ayağına girmez. O şekilde kapı kapı dolaşırlar. Sıra gelip de bu eve geldiğinde, evdeki üvey anne, kızına ayakkabıyı öldürmek için ayaklarını rendeler, yine de olmaz. Ve başka kimse yok mu diye sorduklarında Fatma Hanım isminde olan kızını tandıra kapatmışlardır, kimse görmesin diye. Horoz gelir, tandırın üstünde ötmeye başlar. Üüürü üü... Fatma Hanım tandırda... Bunu askerler duyunca Fatma Hanım’ı tandırdan çıkarırlar. Baksalar ki ayın on dördü gibi güzel mi güzel denecek kadar bir kız. Ayakkabıyı sokarlar (ayakkabı kızın olduğu için) ayağına ayakkabı tıpatıp denk gelir. Derler ki ayakkabının sahibini bulduk. Ne yapalım?

-‘Alın gelin’ der.

Fatma Hanım’ı alır, giderler saraya. Düğün hazırlıkları başlar. Aradan birkaç zaman geçtikten sonra kızın andığı padişahın huzuruna çıkarılır. Kız durumu bütün olancasına olduğu gibi padişahın oğluna nakledince padişahın oğlu kaynanasına der ki:

-‘Kırk katır mı istersin, kırk satır mı’ diye sorar. Kaynanası der ki:

-‘Ya devletlüm kırk satırı ne yapayım. Kırk katırı verin ki bineyim bey babamın yanına gideyim. Bineyim devletlümün yanına geleyim’ diye hitap eder. Bu meyanda padişahın oğlu kırk tane katır hazırlatır. Yirmi tanesine su vermez, yirmi tanesine ot vermez. İki-üç gün böyle birini aç, birinin susuz bırakır. Katırları meydana çıkardıktan sonra bir tarafa ot koyar bir tarafa su. Kaynanasını da üzerine bindirirler. Bağlarlar ayaklarından katırların üstüne. Aç olan katırlar ota, susuz olan katırlar suya hücum edince kaynanası ortadan ikiye bölünür.

Kırk gün kırk gece düğün yaparlar. Onlar erer muradına biz çıkalım kerevetine.”

Kaynak Kişi: Vahap Aras

Doğum Yeri ve Tarihi: Karaman, 1945

Mesleği: ?

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Derleyen: Filiz Münüklü

Derleme Tarihi: 17 Şubat 1989

Derleme Yeri: Karaman

Not: Masal metni; Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi arşivinde bulunan Karaman ili bölümünde derlenen folklor ürünlerinden masal ile ilgili olan bölüm, derleyenin aktarımına uygun olarak verilmiştir.